

Bacsó Róbert–Pataki Gábor

A COVID-19 HATÁSA KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI- GAZDASÁGI HELYZETÉRE

Bevezető

E tanulmány célja, hogy bemutassa a COVID-19 pandémia hatását Kárpátalja társadalmi-gazdasági helyzetére vonatkozóan. A járvány elindulását követően, a 2020-as évben már kutattuk a vállalkozásokra gyakorolt első sokkhatást. Amint belemélyültünk a vállalkozások elemzésébe, rögtön láttuk, hogy égetően fontos a további társadalmi, gazdasági csoportok (lakosság, oktatás, egészségügyi ellátás stb.) vizsgálata is.

A vállalkozásokból származó jövedelmeken túl, sokkal számottevőbb – főleg Kárpátalján – a háztartások munkavállalói és egyéb jövedelmei. Sajnos ezt a területet is komolyan érintette a pandémia, ezért is indokolt, hogy értékeltük 2021-ben a munkavállalók helyzetét és a családok vagyoni, jövedelmi állapotát. Szükségesnek látjuk az egyes intézményrendszerek feltérképezését is, mint például az oktatási -, egészségügyi rendszer, kultúra stb. Azonban ezek a társadalmat alkotó főbb pillérek túlmutatnak jelen kutatás lehetőségein, ezért a kivitelezési oldalról nézve a fókusz csak az oktatás helyzetére kívántuk fordítani az online-offline trendek és kárpátaljai válaszok megismerésében.

A csoportos kutatásunk oktatási részének két fő bázisa a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász) és az Ungvári Nemzeti Egyetem (Ungvár). Az intézményeken keresztül a lokális, nemzetiségi aspektusokat is tudtuk vizsgálni, valamint a felsőoktatásra ható pandémiás hatásokat elemezni. Látható, hogy nemcsak globálisan, de helyi viszonylatban is a helyzet hasonló mintázatot mutat, viszont lokálisan is érzékelhető különbségek oktatási intézmények között, valamint az oktatási rendszer egyes szintjei között.

A lakossági (nagy mintás) kutatás szintén figyelembe vette a nemzetiségi aspektusokat is, de az elsődleges célunk az volt, hogy részletekbe menően feltérképeztük a jövedelmi, vagyoni és egyéb gazdasági tendenciákat, valamint a szociális életben megnyilvánuló járványhatásokat.

Anyag és módszer

Bevezetésben megfogalmazott központi cél tehát az, hogy folytassuk a korábbi pandémia hatáselemzés vizsgálatunkat Kárpátalján olyan formában, hogy kiszélesítsük a célcsoportot a következő irányokba:

- háztartások vagyoni, jövedelmi helyzetének vizsgálata a járvány tükrében;
- a munkavállalói jövedelmek és mobilitás megváltozásának hatásvizsgálata;
- a pandémia felsőoktatásra gyakorolt hatásának az elemzése;

Mivel a csoportos kutatás felsőoktatásra vonatkozó egysége két lábon áll (Rákóczi Főiskola és Ungvári Egyetem), ezért lehetőségünk volt összehasonlító elemzést készíteni olyan formában, hogy megvizsgáljuk a beregszászi és ungvári térség közötti különbségeket (amennyiben szignifikánsan léteznek), értékeljük a pandémia a két oktatási intézményre gyakorolt hatásait és az azokra adott válaszokat.

A kutatási cél bár összetett, de jelen tanulmány keretei között főleg a primőr kutatási eredményeket tudjuk feldolgozni. Az információkat kérdőíves, valamint mélyinterjú módszerével kívánunk megszerezni, az alábbi három forráson keresztül:

1. hólabda módszerrel két irányba elindítani az online és offline kérdőíves kutatást (egyrészt a beregszászi főiskola irányából magyar nyelvű kérdőíven keresztül a magyar lakosságot megcélozva, másrészt az ungvári egyetemről indulva ukrán és magyar nyelvű kérdőíves kutatást az ukrán oktatók, hallgatók és lakosság számára);
2. kérdőíves kutatás a két felsőoktatási intézményben a hallgatókkal és az oktatókkal, melynek központi kérdése, hogy milyen kihívások elé állt az oktatás a pandémia következtében és mennyire sikerült erre megfelelő válaszokat adni az elmúlt egy év során.

A kutatás számszerű összefoglaló eredményeit az 1. táblázat szemlélteti.

Válaszadók (oktatás)	II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola	Ungvári Nemzeti Egyetem	Mindösszesen:
<i>Hallgatók</i>	98	41	139
<i>Oktatók</i>	31	33	64
Összesen	129	74	203
Válaszadók (lakossági)	Magyar kérdőív	Ukrán kérdőív	Mindösszesen
Összesen	400	63	463

Kérdőíves kutatás input eredmények 2021-ben (1. táblázat) Forrás: Saját felmérés.

A felmérés eredményeit az egyes fejezetekben az itt látható input adatokból nyertük, ami a felsőoktatás esetében összesen 203 válaszadót jelent, a lakossági kutatásnál pedig 463 főt. Az online kérdőív terjesztésébe bevontuk a megye különböző pontjain élő főiskolai és egyetemi hallgatókat a terjesztésbe, valamint ugyanúgy lehetőséget biztosítottunk a két felsőoktatási intézményének, hogy kitöltsék. Ezen kívül, hogy növeljük a reprezentativitást és minél több településről és társadalmi-gazdasági szituációból érkező családot elérjünk, mind az ukrán, mind a magyar nyelvű kérdőívhez fizetett facebook hirdetést alkalmaztunk. E technika bevonása

után ugrott jelentősen a kitöltők száma és az egyes kistérségek közötti eloszlás arányossága is.

Mind az oktatási, mind a lakossági felmérés esetében paralel módon alkalmaztuk a magyar és ukrán nyelvű kérdőív formát, majd a felmérés lezárásával összesítettük magyar nyelven az adatokat, illetve az etnicitás különbségeinek értékelése végett külön is értékeltük az eredményeket.

Fontos még tudni, hogy az oktatási felmérés 2021 tavaszán (február-április), míg a lakosságit 2021 őszén (október) végeztük.

A kutatási módszertan összetettsége volt a garancia arra, hogy a szerteágazó társadalmi-gazdasági érdekcsoportok, lakossági szegmentumok szempontjait reálisan lássuk és erről objektív képet tudjuk felmutatni e tanulmány keretén belül.

Irodalmi áttekintés

Jelen tanulmány keretei között nincs módunkban kifejteni részletesen a téma nemzetközi, magyarországi és ukránjai aspektusait. Viszont a primőr kutatás elkezdése előtt elvégeztük ezt a kitekintést, melynek legfontosabb következtetéseit szeretnénk itt összefoglalni.

A járvány értékelésénél az első fontos következtetés, hogy a mintázat nagyon hasonló a járvány kezdeténél, de az egyes országok és kormányzatok által adott válaszok már másak, így két év elteltével napjaink helyzete eltérést jelez világvizonylatban (Johns Hopkins CSSE).¹

Az egészségügy esetében természetesen már az is jelentős különbségeket generál, hogy adott ország milyen egészségügyi rendszerrel fogadta a járványt, majd pedig, hogy milyen ütemben, gyorsaságban, költségvetési források mekkora mértékű átcsoportosításával tudtak reagálni az operatív törzsek, a kormányzatok (www.businesswire.com).

Az oktatás tekintetében szintén változó eredményeket látunk annak függvényében, hogy mennyire fejlett, de ami talán mégfontosabb, rugalmas oktatási rendszer van az adott országban. Ahol korábban is alkalmaztak már távoktatási rendszereket, hatékonyan beépítették a digitális tudást a diákok és oktatók mindennapi életében, ott hatékonyabb volt az átállás folyamata. A sok negatív hatás mellett, mindenképp elmondható, hogy a járvány javára írható a digitális készségfejlődés elsősorban a tanároknál, a technológia fejlődést az oktatási szférában (főleg szoftveresen), új módszertanok kidolgozását stb.² Viszont egyértelműen elmondható, hogy főleg az oktatási rendszer alsó szintjén (elemi, általános és több országban a középiskolai szint) hatalmas károkat szenvedett el, mivel kvázi megállt a tanítás a járvány-hullámok főbb szakaszainál. Fontos megjegyezni, hogy ez a járvány nem csak az oktatási intézmények szempontjából jelentett

¹ <https://gisanddata.maps.arcgis.com/apps/dashboards/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>

² www.who.int, 2009, Curto, M., Girardi, N., Lionetto, L., Ciavarella, G. M., Ferracuti, S., & Baldessarini, R. J.: *Systematic review of clozapine cardiotoxicity*. Current Psychiatry Reports, 2016/18(7), 1–18.; Ferguson, N., Cummings, D., Fraser, C. et al. *Strategies for mitigating an influenza pandemic*. Nature, 2006, 442, 448–452. <https://www.nature.com/articles/nature04795>

technológiailag kihívást, hanem a családoknak is, mivel egy légtérben kellett több generációnak egyszerre dolgozni, tanulni, élni, valamint akkor tudtak a diákok bekapcsolódni az oktatási folyamatba, ha rendelkezésükre állt a megfelelő technika. Emiatt jelentős hatékonyságbeli eltérés van a járvány tekintetében a világ fejlett és fejlődő országai között.³

A társadalmi hatásvizsgálat közé sorolható a pandémia politika változásokra gyakorolt hatása is. A szakirodalmak értékelése alapján a hatást kettősnek mutatják be: egyrészt több kormányzat megerősödött, mivel a cselekvőképességük bizonyítása révén növekedett a társadalmi elfogadottságuk.⁴ Viszont, amikor a járvány első hullámai egybeestek a választásokkal, akkor a kényszerű korlátozások miatti lakossági elégedetlenség kivetült a regnáló kormány elfogadottságára (lásd az amerikai elnökválasztást).⁵

Fontosnak tartottuk a társadalmi hatások között megemlíteni az un. mentálhigiénés következményeket. Ugyanis nem elégséges csak a rövidtávú hatások értékelni, hanem a lelki tényezők post-covid hatásaira is érdemes kitérni.⁶ E témában végzett kutatások kimutatták a pszichológiai stressz, a depressziós és szorongásos tünetek, valamint az addiktív viselkedésformák gyakoriságának növekedését. Amennyiben nem kezelik az egyes társadalmak ezeket a jeleket, akkor ennek hatása lesz a későbbiekben az egészségügyre (pszicho-szomatikus betegségek), valamint a gazdaságra is (teljesítmény kiesés, romló közmorál és gazdasági aktivitás).

A szakirodalmi feldolgozás második fontos lába a gazdasági hatások elemzése volt. Megvizsgáltuk a járvány elején közétett prognózisok és a jelenlegi helyzet tényleges állapotát. Bár még a 4. hullámban vagyunk, de a két hullám között láthatóvá vált a gazdaság visszapattanásának az első eredményei. Tehát azt a következtetést tudjuk levonni, hogy azok az elmezői jóslatok valósultak meg, amelyek a „V”-alakú gazdasági teljesítményt látták reálisnak. Makrogazdaságilag egyszerre volt jelen a kínálati- és a keresleti sokk. A kínálati azért, mert a lezárások következtében csökkent a termelés, kereslet pedig a lakossági fogyasztások jelentős visszaszorulása miatt következett be. E hatások kivédése érdekében a kormányzatok jelentős költségekbe kezdtek, valamint erőteljesen szorgalmazzák az oltakozást és annak kiterjesztését kvázi mindenki számára, hogy a lezárások ne akadályozzák a termelést, szolgáltatást és így ne legyenek újabb kínálati

³ Gwang-Chol Chang–Satoko Yano (2020): *How are countries addressing the Covid-19 challenges in education? A snapshot of policy measures*. UNESCO's Section of Education Policy <https://gemreportunesco.wpcostaging.com/2020/03/24/how-are-countries-addressing-the-covid-19-challenges-in-education-a-snapshot-of-policy-measures/>, WEF 2020.

⁴ Böcskei B.–Szabó A.–Szikra D.: *Mekkora és kié legyen a koronavírus utáni állam? Segítség hiányában, állami szerepvállalás, felelősség a koronavírus-járvány időszakában*. Kutatási Projekt. ELKH, TKPI, 2020.

⁵ METZ R.–ÁRPÁSI B.: *Miért sereglünk a vezetők köré, ha baj van? A koronavírus-járvány nemzetegyesítő hatása*. In: Böcskei B.–Körösné A.–Szabó A. (szerk.) *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. TK Politikatudományi Intézet – Napvilág Kiadó, Bp., 31–43.

⁶ OSVÁTH P.: *A COVID-19-pandémia mentálhigiénés következményei. Hogyan tudunk felkészülni a pszichodémiás krízisre?* Pécsi Tudományegyetem. 2021. 366–374.

sokkhatások. A szakirodalmi bemutatásban részletesen elemeztük az egyéb makro-mutatókat és a várható további tendenciákat.⁷

Társadalmi helyzetkép vizsgálata kérdőíves felmérés segítségével

A társadalmi helyzetkép tekintetében egy nagymintás kérdőíves kutatást valósítottunk meg (a kutatás részletét lásd az anyag és módszer fejezetben). A 463 fős mintából következtetéseket tudunk levonni társadalmi-gazdasági kérdésekben. Ebben az alfejezetben társadalmi kérdéseket vizsgálunk. A közel 30 kérdés zöme gazdasági jellegű, de fontos társadalmi kérdések esetében is próbáltuk a lakosság véleményét felmérni. A továbbiakban a fejezet első részében a minta általános társadalmi következtetéseit mutatjuk be, majd pedig a járványhatás mérését vizsgáljuk meg.

Társadalmi helyzetkép általános bemutatása a minta alapján

A kérdőív magyar és ukrán nyelven lett elkészítve és célirányosan eljuttatva magyar és ukrán ajkú lakosság számára. A magyar lakosság túlreprezentált, ugyanis 400 fő töltötte ki (ez volt az elsődleges célcsoport a kutatási tervnél), s további 63 fő ukrán kitöltő, akik összehasonlítási alapot képeznek, s így vizsgálni tudtuk az etnicitást is.

Magyar kérdőív		Ukrán kérdőív	
Kistérség neve	Megosz. (%)	Kistérség neve	Megosz. (%)
Beregszászi Kistérség	38,0%	Ungvári Kistérség	34,4%
Nagybégányi Kistérség	11,0%	Munkácsi Kistérség	18,0%
Mezőkaszonyi Kistérség	8,5%	Beregszászi Kistérség	16,4%
Tiszapéterfalvai Kistérség	8,0%	Nagyszőlősi Kistérség	11,5%
Nagydobronyi Kistérség	6,5%	Irsavai Kistérség	4,9%
Bátyúi Kistérség	5,8%	Husztai Kistérség	9,8%
Tiszaújlaki Kistérség	5,0%	Bátyui Kistérség	1,6%
Szürtei Kistérség	4,0%	Nagybereznai Kistérség	1,6%
Munkácsi Kistérség	3,5%	Horinyouszka	1,6%
Csapi Kistérség	3,0%		
Nagyberegzi Kistérség	1,8%		
Nagyszőlősi Kistérség	1,5%		

⁷ Vö. KAPICKA, M., RUPERT, P.: *Labor markets during pandemics*. 2020. UC Santa Barbara. http://www.covid-19researchconduit.org/wpcontent/uploads/2020/04/Kapi%C4%8Dka_Rupert_Epid [2020.08.13]. *MNB, 2020, Portfólió, 2020, Állami számvevőszék, 2021. www.mckinsey.com*

Ungvári Kistérség	1,3%	A kérdőíves kutatás magyar és ukrán mintájának %-os eloszlása.
Gorondi Kistérség	0,5%	
Viski Kistérség	0,5%	
Homoki Kistérség	0,3%	
Huszi Kistérség	0,5%	
Nagylucskai Kistérség	0,5%	

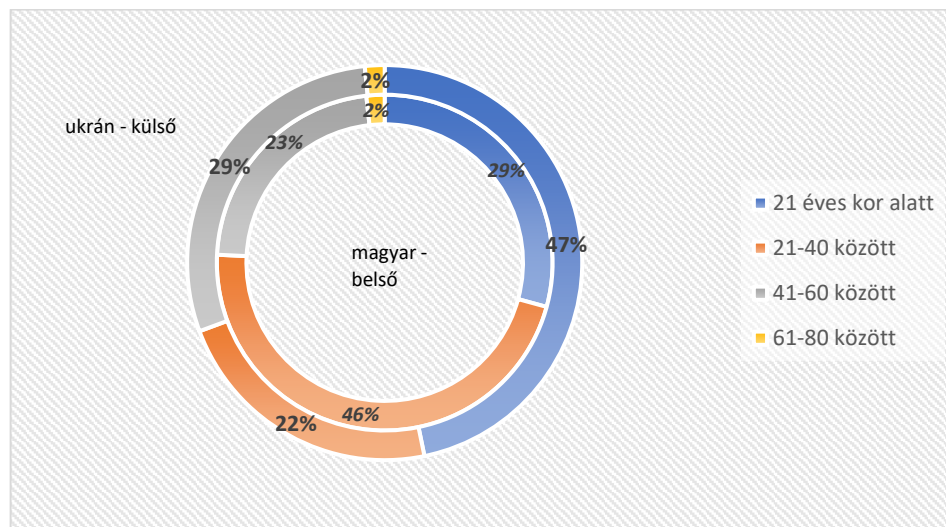
A kérdőíves kutatás magyar és ukrán mintájának %-os eloszlása (2. táblázat)

Forrás: saját felmérés.

A nyelvi háttér jól determinálta a kitöltés földrajzi megoszlását is. Jellegzetesen a határmenti magyar falvak, főleg a beregszászi járáshoz tartozó zömében magyar kistérségekből jött a válaszok többsége. Az ukrán nyelvű kérdőívet pedig főleg a nagyobb városok lakossága adta (Ungvár, Munkács, Nagyszőlős).

Nemek tekintetében egyforma a mintázat etnikai téren, ami azt jelenti, hogy zömében nők töltötték ki a kérdőíveket (78-79 %).

Életkori megoszlás viszonylatában viszont már jelentős eltérések vannak. A magyar kitöltők csupán 29 %-a 21 éves kor alatti, míg az ukrán kitöltők majdnem fele. Viszont a 41-60 éves korosztály ezt kompenzálja, így a becslt átlag közel 30 éves mind a két mintában.

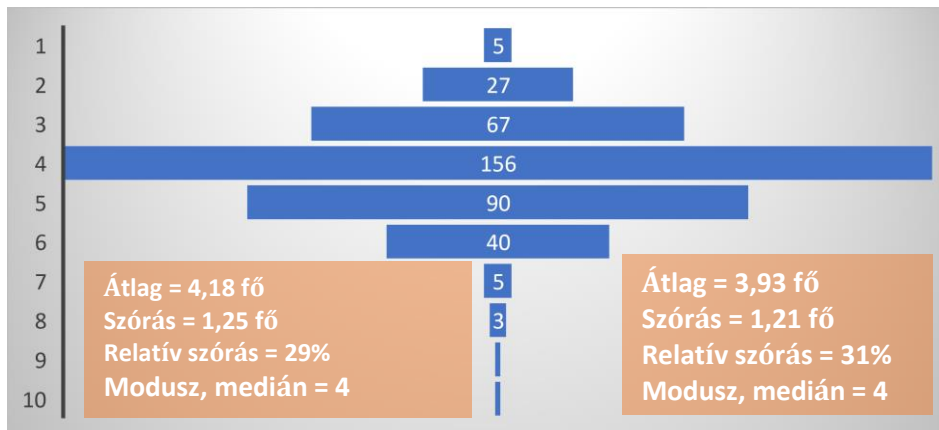

Életkor szerinti megoszlás (1. ábra) Forrás: saját felmérés.

Családi állapot tekintetében mind a két mintában többségben a házasok voltak, bár az ukrán minta esetében nem volt jelentős különbség a házas és a nőtlen/hajadon kitöltők között (44-39 %, míg a magyar minta esetében 52-32 % a házasok javára).

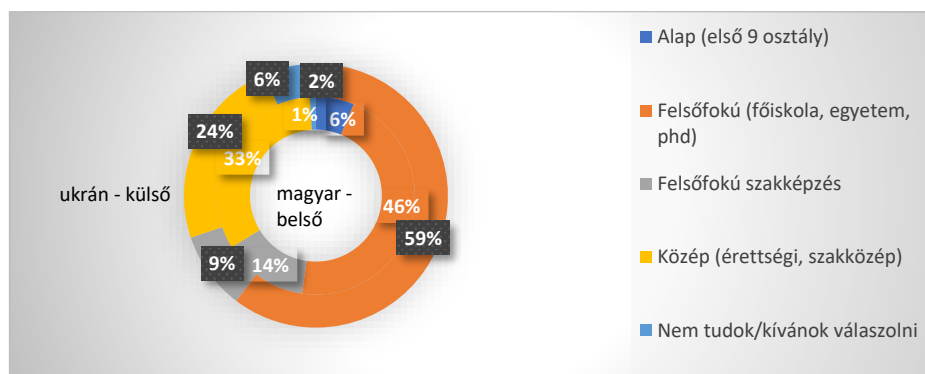

Az általános információk tekintetében fontos szempont a családok nagyságának a vizsgálata. A következő kérdés azt taglalta, hogy a kitöltő családjának hány tagja van.

Családtagok száma (magyar minta) (2. ábra) Forrás: saját felmérés.

Az ábrán jól látható, hogy a legtipikusabb eset az, amikor 4 családtag van egy családban. Ez mind a két mintában egyforma, viszont az átlagszám valamivel magasabb a magyaroknál (4,18 családtag/család), mint az ukrán mintában (3,93), valamint az utóbbi esetben a heterogenitás is magasabb. Iskolai végzettség tekintetében felsőfokú végzettséggel rendelkeztek az ukrán mintában a kitöltők 59 %, míg a magyarnál 46 %. A különbség leginkább abban van, hogy a magyar válaszadók nagyobb arányban végeztek un. felsőfokú szakképzést, valamint nagyobb azok aránya is, akik középfokú végzettséggel rendelkeznek. A magyar minta esetében viszonylag magasabb az alapfokú végzettséggel rendelkezők aránya is (6,3 %, míg az ukránál csupán egy válaszadó volt).

Iskolai végzettség (3. ábra) Forrás: saját felmérés.

Vizsgáltuk a kiskorúak számát is a mintában lévő családoknál. Mind a két mintában a leggyakoribb válasz az volt, hogy nincs kiskorú gyermek a családban. Csúppán a magyar kitöltők 4,8 %-nál van három és csak 8 főnél háromnál több kiskorú gyermek. A becslést átlag 1,03 kiskorú. Az ukrán mintában ez a mutató még alacsonyabb, csupán 0,89 kiskorú jut átlagosan egy családra.

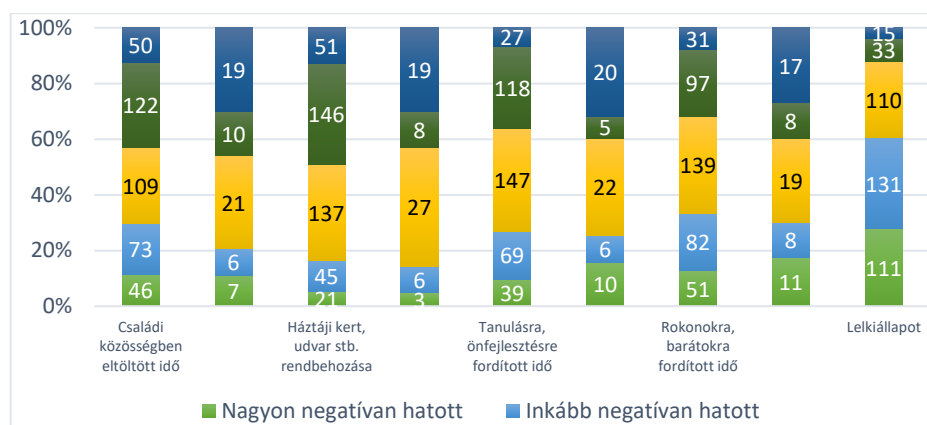
Pandémia társadalmi következményei a kutatás fényében

Pandémia társadalmi következményeit egy többtényezős értékelési skála segítségével vizsgáltuk, amiben egyaránt voltak társadalmi és gazdasági természetű faktorok. Most vizsgáljuk meg e kérdés társadalmi tényezőit.

A kutatás öt társadalmi hatást vizsgált:

1. Családi közösségben eltöltött idő
2. Háztáji kert, udvar stb. rendbehozása
3. Tanulásra, önfelkészítésre fordított idő
4. Rokonokra, barátokra fordított idő
5. Lelkiállapot

Az eredményeket először az alábbi ábra segítségével kívánjuk szemléltetni.

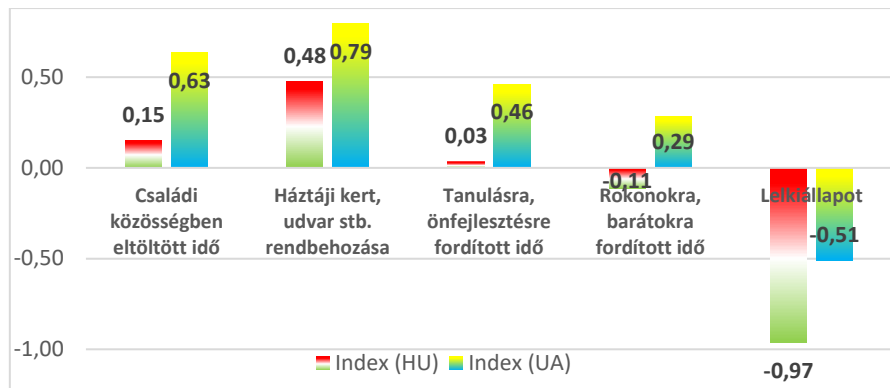
Társadalmi faktorok és a pandémia kapcsolata (A járvány mennyire változtatta meg családja helyzetét az alábbi területeken?) (4. ábra) Forrás: saját felmérés.

Az ábra első oszlopa az adott kategórián belül a magyar kérdőívre kapott válaszokat, míg a második az ukrán lakossági válaszokat szemlélteti. Ránézésre látható, hogy a leginkább negatív e tényezők közül a lelkiállapotra való hatás. Nagyon pozitív, vagy pozitív jelölést kaptak átlagosan azok a tényezők, amely a családi otthonhoz kötődtek (háztáji kert, udvar stb. rendbehozatala a járvány alatt, vagy pedig a családi közösségben eltöltött idő).

A vizsgálat objektív összehasonlítása érdekében kialakítottunk egy elége-
dettségi indexet, amely a szerint jött létre, hogy az egyes kvalitatív jelzőket

számértékkel láttunk el (Nagyon negatívan hatott = -3, Semleges =0, Nagyon pozitív = +3). Ennek megfelelően, ha az index értéke nullához közelít, az azt jelenti, hogy nem volt jelentős hatása a járváynak, amennyiben negatív tartományba nő, akkor igen rossz a hatás, ellentétes esetben pedig inkább jó hatással volt a járvány az adott társadalmi faktorra. Az alábbi ábra szemlélteti az indexet a magyar és az ukrán minta esetében különválasztva.

Társadalmi tényezők index-mutatói a magyar-ukrán minta összehasonlításában (5. ábra)
Forrás: saját felmérés.

Az ábra jól szemlélteti, hogy a családi közösségben eltöltött idő tényezőt vizsgálva a lakosság többsége pozitívan tekint vissza a járványhelyzet időszakára. Igaz, szignifikáns különbség van a magyar és az ukrán minta között, ugyanis az utóbbi esetben jóval magasabb a mutató értéke a pozitív tartományban. Ez a különbség a további két tényező esetében is fennáll (háztáji kert, udvar, valamint tanulásra, önfelkészítésre fordított idő), ami azt mutatja, általában az ukrán lakosság pozitívabbnak értékelték a járvány társadalmi hatásait, mint a magyarok. A tanulásra, önfelkészítésre fordított idő a magyar minta esetében a semleges tartomány közelében van, viszont a háztáji kert, udvar stb. fejlesztése, mint pozitív hozadék ennél a szegmensnél is magas besorolást kapott (+0,48).

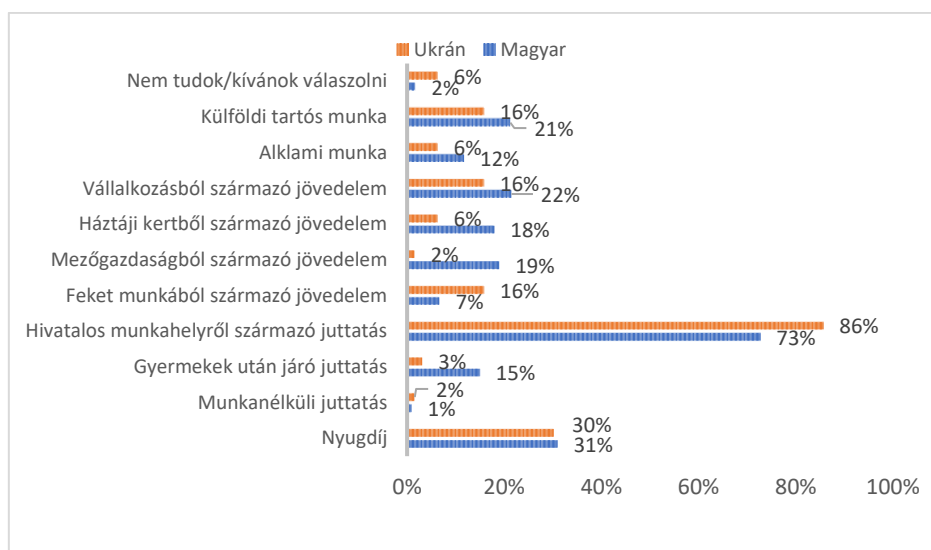
A lakosság gazdasági helyzetértékelése kérdőíves felmérés segítségével

A kérdőíves kutatás második pillérje a gazdasági helyzetfelmérés a lakosság nézőpontjából. Korábbi kutatásaink nagymintás felmérésének fókuszában a vállalkozások álltak, melyen keresztül az első év járványhelyzetét vizsgáltuk. Most viszont szélesítettük a vizsgálódást a teljes lakosságra, s itt próbáltuk feltérképezni a jövedelmi, vagyoni és egyéb gazdasági paraméterek szerinti helyzetet.

Az előző fejezetnél eljutottunk odáig, hogy bemutattuk a családok szociális állapotát. A kérdőív következő kérdése sorrendileg azt vizsgálta, hogy a család munkaképes korú tagjai közül hánynak van munkahelye, vagy dolgozik a saját

vállalkozásában. A válaszok közül a leggyakoribb érték a kettő fő, s ennél a kérdésnél nem jelentkezik szignifikáns eltérés a magyar és ukrán minta között (átlagos létszám a magyar mintában 2,06, az ukránnál 2,05 fő/ család). Olyan eset, hogy a családban senkinek se legyen munkahelye, nem éri el az összes válaszadó 1/20-át (magyar 4,3 %, ukrán 4,8 %).

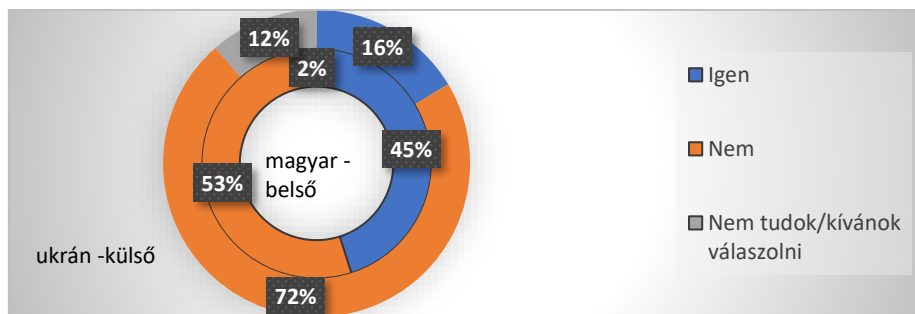
A lakosság gazdasági helyzeténél az egyik legfontosabb mutató, hogy milyen jövedelemforrásból élnek a kárpátaljai családok. A megadott válaszkategóriákon belül többet is kiválaszthattak, amely leginkább jellemző a családjukban. Ennek eredményeként a következő ábra született.

Lakosság jövedelemforrásai Kárpátalján a minta alapján (6. ábra)
Forrás: saját felmérés.

A leggyakoribb érték nem okozott meglepetést. A legtöbben a hivatalos munkahelyet jelölték be, bár 13 %-os eltérés látható az ukránok javára (magyar 73 %, ukrán 86 %). A következő leggyakoribb érték a nyugdíj, ugyanis a legtöbb családnál van nyugdíjas (bár ezt változóan számítják be a teljes család jövedelmének). Amit érdemes vizsgálni, hogy melyek azok a jövedelemforrások, amik eltérő mintázatot mutatnak a magyar és ukrán lakosság között. Látható, hogy a gyermek után járó juttatás, valamint a háztáji kert jövedelemkiegészítő szerepe szignifikánsan magasabb a magyar lakoságnál (az utóbbi azért lehetséges, mert az ukrán lakosság többnyire városi válaszadók voltak). Fordított eset, amikor az ukrán lakosság jelenik meg nagyobb mértékben az a „Fekete munkából származó jövedelem” (16 % ukrán és 7 % magyar). Természetesen ezek a százalékok a statisztikai hibahatár közelében mozognak, tehát ilyen kis értékek esetében mélyreható következtetést nehéz levonni.

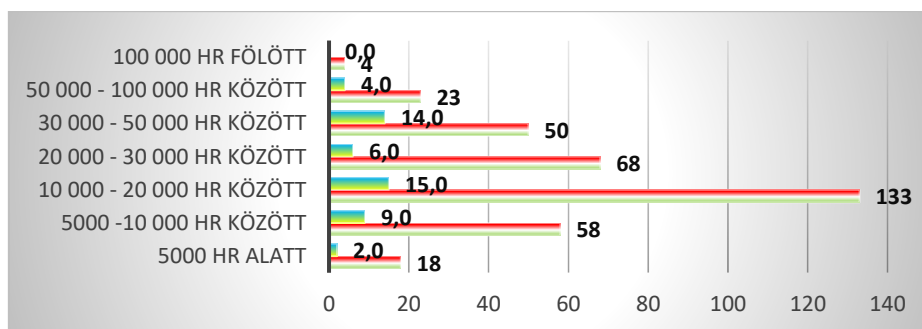
Külön kérdésben vizsgáltuk a külföldi munkavállalás tendenciáját, amit az alábbi ábra szemléltet.

Külföldi munkavállalás mennyire jellemző az elmúlt években? (7. ábra)
Forrás: saját felmérés.

Az eredmény igencsak szemléletes. Látható, hogy míg az ukránok esetében csupán a válaszadók 16 %-nál jelentkezett a családban a külföldi munkavállalás, addig a magyaroknál majdnem minden második családnál (45%).

Az aktuális családi jövedelmet egy zárt skála segítségével próbáltuk becsülni. Eredményként látható, hogy mind a két náció esetében a leggyakoribb jövedelemsáv a 10 és 20 ezer UAH közötti (100-200 ezer HUF).

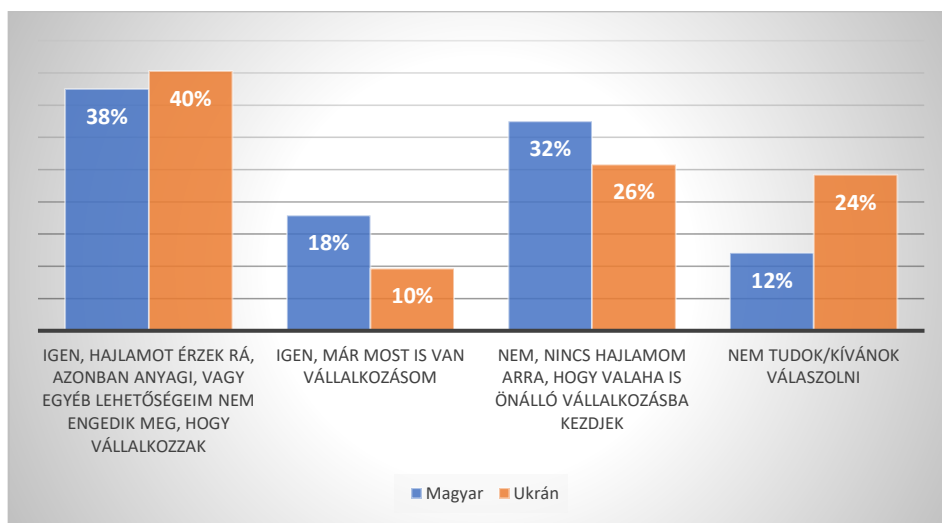
Lakosság jövedelmének a becslése (8. ábra)
Forrás: saját felmérés.

Az átlag a magyar kitöltők között 23 728 UAH (közel 250 000 HUF), míg az ukrán válaszadók esetében 26 150 UAH (kb. 280-290 ezer HUF). Viszont mindkét minta esetében nagy a változékonyság (86-90 %-os relatív szórás jellemzi), tehát heterogén a minta. Érdeemes lehet a további vizsgálatokat végezni és az egyes homogén csoportokat tovább elemezni.

A jövedelmi helyzetet a kérdéseknél tovább cizelláltuk. Azt is mértük, hogy mennyire jellemző a szezonális. A magyar mintában azt látjuk, hogy a kitöltők

felénél van hatása az évszakoknak, míg a másikonál nem jellemző (166 igen, 171 nem és 56 talán). Az ukrán minta esetében dominálnak a nemleges válaszok (65,1 %). Akik viszont azt jelölték be, hogy van hatása az évszaknak, azoknál szignifikánsan a nyár jelentkezik, mint kiemelkedő időszak (203 érintett válaszadóból 155 ezt jelölte meg a magyarok közül; a 20 releváns ukrán válaszadóból pedig 15-en szintén a nyarat választották).

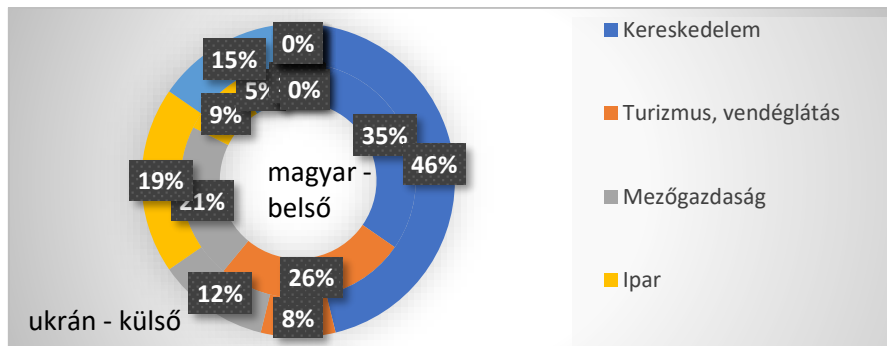
A következő kérdésben a vállalkozói hajlamot vizsgáltuk.

Ön, vagy családjának bármely felnőtt tagja érez-e hajlamot, anyagi lehetőséget arra, hogy most vagy a jövőben valamilyen vállalkozásba kezdjen Kárpátaján? (9. ábra) Forrás: saját felmérés.

A legnagyobb szeletet mind a két mintában az adja, hogy van hajlama vállalkozni, de nincs rá anyagi lehetősége, hogy elinduljon. A második leggyakoribb, amikor azért nem vállalkozik, mert egyáltalán nincs is rá hajlama (itt a magyar minta magasabb arányt mutat). Akik már most is vállalkoznak, a magyar minta esetében a válaszadók 18 %-a, míg az ukrán válaszadók csupán 10 %-a (viszont az ukrán válaszadóknál elég magas a nem válaszolók aránya).

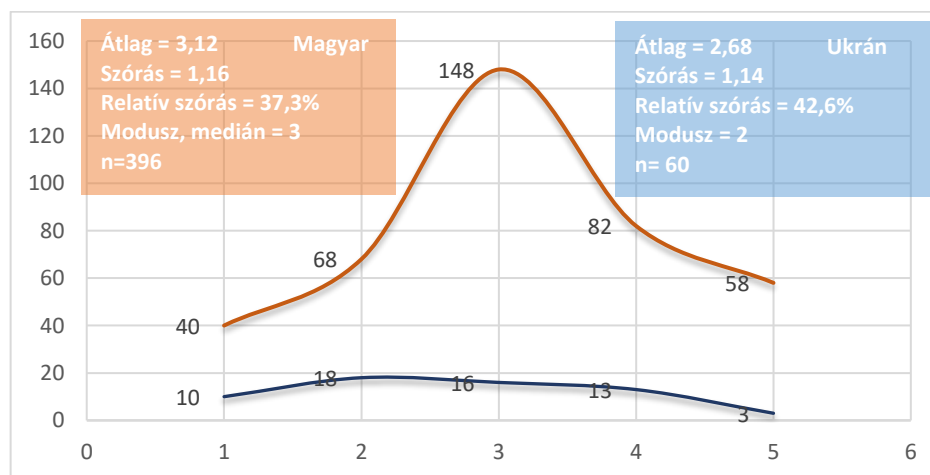
Akik már jelenleg is vállalkoznak, azoknál vizsgáltuk, hogy milyen ágazatban érintettek. Ezzel kirajzolódott a lakossági felmérés vállalkozói rétegének szektor-mintázata (10. ábra).

Vállalkozók szektoronkénti megoszlása (10. ábra) Forrás: saját felmérés.

Mind a két náció esetében a kereskedelem dominált (ukránnál 46 %, magyarnál 35 %). Viszont míg a magyarok esetében a második legnépszerűbb ágazat a turizmus, vendéglátás (26 %), az ukrán válaszadóknál csupán 8 %. Hasonló a tendencia a mezőgazdaságnál is (ukrán válaszadók csupán 12 %-a, míg a magyarok 21 %-a itt vállalkozik). Azonban az ipari szektorban megfordul a helyzet és szignifikánsan magasabb arányban vannak jelen az ukránok az iparban (19 %), mint a magyarok (9 %). Hasonló képen a szolgáltató szférában is nagyobb arányban vesz részt az ukrán ajkú lakosság (15 %), mint a magyar (5 %).

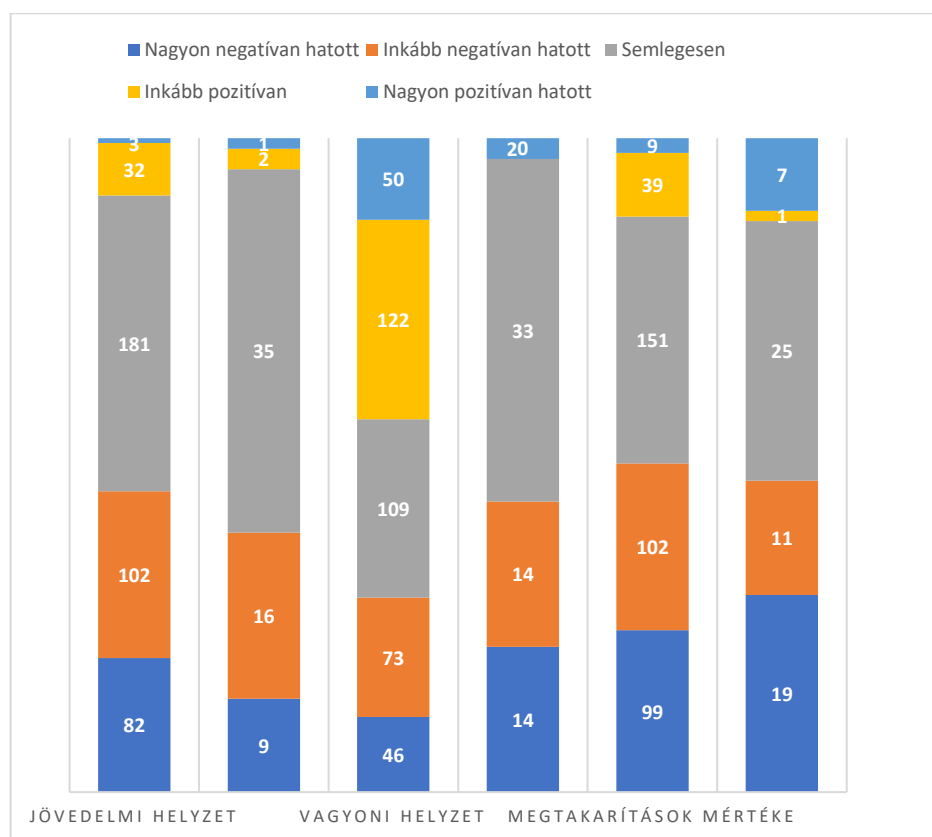
Ahogy már az előző fejezetben is foglalkoztunk a járvány társadalmi hatásaival, úgy e módszertan segítségével most vizsgáljuk meg a gazdasági tényezőkre gyakorolt járvány-hatást. Első körben vizsgáljuk meg, hogy a Likert-skála szerinti értékelés általánosan milyen eredményt hozott (11. ábra).

Az alábbi skála segítségével becsülje meg, hogy az Önök családjára milyen mértékben hatott a COVID-19 járvány? (1 = nem volt negatív hatás; 5 = Jelentős mértékben rontott a helyzetünkön) (11. ábra). Forrás: saját felmérés.

Az ábra jól szemlélteti, hogy nincs szignifikáns elmozdulás a két véglet irányába, az emberekből vegyes reakciókat váltott ki a COVID-19 pandémia. A magyar minta esetében a súlypont eltolódás az inkább helyzet romlása felé tendál (átlag 3,12), míg az ukrán minta esetében az inkább nem volt negatív hatás irányába (2,68). Viszont az adatok változékonysága azt bizonyítja, hogy igen heterogén a válaszadók véleménye ebben a tekintetben.

Most vizsgáljuk meg külön az egyes gazdasági faktorok értékelését. A következő ábra a lakosság jövedelmi-, vagyoni és megtakarítási helyzetét szemlélteti.

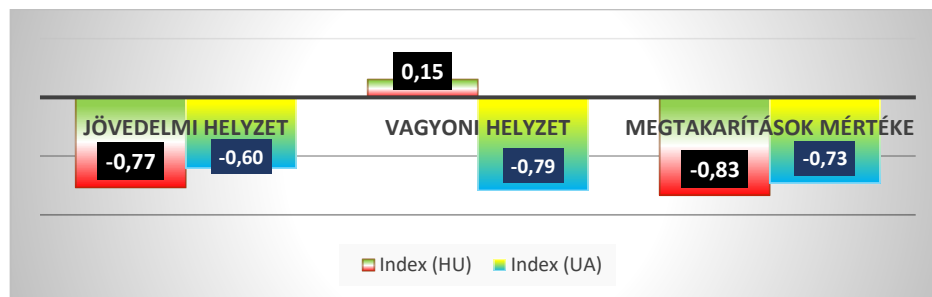
Gazdasági faktorok és a pandémia kapcsolata (A járvány mennyire változtatta meg családja helyzetét az alábbi területeken?) (12. ábra) Forrás: saját felmérés.

Az ábra a három faktort mutatja úgy, hogy az adott tényezőnél az első oszlop a „magyar” mintát, míg a második az „ukrán” mintát szemlélteti. Látható, hogy a megtakarítások felélése kapta a legmagasabb arányt mind a két minta esetében. A vagyoni helyzet esetében főleg az ukrán válaszadók jelezték, hogy nagyon-, vagy

inkább negatívan hatott, míg a jövedelmi helyzet esetében a magyar mintában volt magasabb aránya a negatív hatásoknak. Tehát jövedelemcsökkenést inkább a magyar lakosság, vagyoni helyzet romlását pedig az ukrán lakosság érzékelte, a megtakarítások felélését pedig mindenki egyaránt a legrosszabb gazdasági hatásnak írta le.

Az előző fejezetben bemutatott index-módszer segítségével szemléletesen tudjuk bemutatni ezeket az összesített véleményeket.

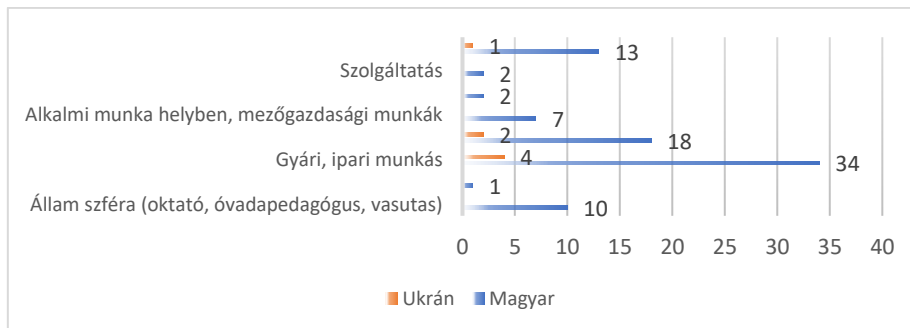

Gazdasági tényezők index-mutatói a magyar-ukrán minta összehasonlításában (13. ábra)
 Forrás: saját felmérés.

A társadalmi tényezőkhöz képest a gazdasági faktorok jóval negatívabb összképet mutatnak. A 13. ábra oszlopai amikor a negatív tartományba csúsznak, azt jelenti, hogy inkább hátrányosan érintette a pandémia az adott tényezőt. Egyedül a magyar mintában a vagyoni helyzet, ami némileg pozitív (de mivel közel a nullához, ezért ezt is stagnálásnak tekinthetjük). A legrosszabb a helyzet a megtakarítások tekintetében a magyar mintánál (-0,83), majd a vagyoni helyzet romlását látjuk az ukrán mintánál (-0,79), ezt követi a magyarok esetében a jövedelmi helyzet csökkenése (-0,77).

A munkahelyek megszűnésével kapcsolatos kérdésünknél érdekes módon szignifikánsan nagyobb értékelést kapott a „Senkinek sem szűnt meg a munkahelye” kategória (magyar minta 79 %, míg az ukránnál 85 %). Ez a pozitív érték viszont jóval felülmúlta az előzetes várakozásainkat. Bizonyára a felmérés időszaka némi rendeződtek a munkahely megszűnésével kapcsolatos ideiglenes állapotok, valamint az élet újraindulása magával hozta a munkaerőhiány problémáját, így a megkérdezett sokaság esetében nem releváns probléma a munkahely megszűnése (inkább a munkahelyek alacsony bérezése reálviszonylatban agasztó).

Amennyiben mégis elbocsátottak a járvány tetőzése időszakában valakit, akkor a következő ábrán látható arányban volt jellemző a mintánk esetében.

Munkahelyek megszűnése melyik ágazatra esik. (14. ábra) Forrás: saját felmérés.

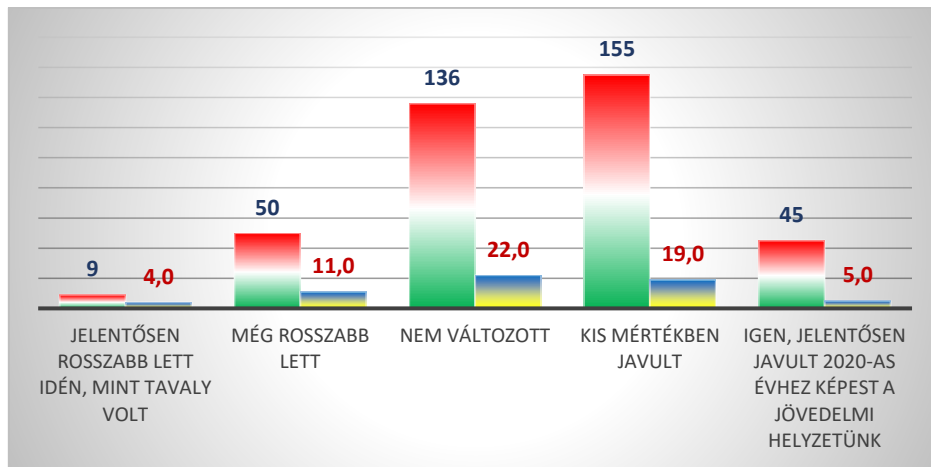
Látható, hogy a gyári, ipari szféra, a vendéglátás, turizmus, valamint a kereskedelem volt a leggyakoribb elbocsátó ágazat. Tehát, ha a munkanélkülivé válás nem volt meghatározó, mégis az előző index negatív eltolódást prezentált a lakosság jövedelmét illetően, akkor most nézzük meg, hogy ez mit is jelent a gyakorlatban.

Jövedelmi helyzet változása	Magyar válaszadó	Ukrán válaszadó
Több mint 50 %-kal romlott	47	7,0
20-50 % közötti visszaesés volt	67	8,0
0-20 % közötti visszaesés volt	74	15,0
Stagnáltunk	161	25,0
0-20 % közötti növekedés volt	27	4,0
20-50 % közötti növekedés volt	8	0,0
Több mint 50 %-kal javult az anyagi helyzetünk	2	1,0

Összességben 2020-21-es években hogyan változott a családja jövedelmi helyzete? (magyar n1=386; ukrán n2=60) (3. táblázat) Forrás: saját felmérés.

A táblázatból látható, hogy a stagnálást jelölték be a legtöbben (42 %), viszont a gyakorisági görbe inkább a negatív irányba tendál. Statisztikai becslést végezve a magyar minta esetében 12,1 %-os jövedelemvisszaesést, míg az ukrán lakosság körében 13,5 %-os visszaesést prognosztizáltunk. A két minta között viszont nincs statisztikailag igazolható szignifikáns különbség.

Mivel a járványhelyzet már két éve tart, azonban 2020-ban még sokkal több bizonytalanságot láttunk, nagyobb volt a lezárás, valamint nem volt védőoltás, így kíváncsiak voltunk, hogy vajon a lakosság gazdasági helyzetét nézve van-e eltérés a 2021-es ében az előző évhez képest. A lakosság szubjektív véleményét kikerdezve az alábbi ábra mutatja az eredményeket.

Idén, az előző évhez képest tapasztalt-e pozitív változást? Forrás: Saját felmérés. (15. ábra) Forrás: saját felmérés.

A magyar minta esetében látható, hogy a modulus a „kis mértékben javult” kategóriánál van, míg az ukrán minta esetében inkább stagnál. Amennyiben a minőségi jelzőket számokká alakítjuk (Likert-skála: -5= jelentősen rosszabb lett, 0 = stagnál; -5= jelentősen javult), akkor jobban lehet látni a teljes minta súlyponteltolódását. A magyarok esetében az együttható értéke 1,25, ami azt mutatja, hogy a stagnálás és a kis mértékben javult állapot között található. Az ukrán minta esetében viszont 0,48 jött ki, ami még mindig inkább a javulás irányát mutatja, viszont közel van a stagnáláshoz. Ebből látható, hogy a felmérés eredménye azt mutatja, hogy a lakosság már jobbnak tekinti ezt az évet, mint az előzőt, viszont nem jelentősen, továbbra is sok gazdasági nehézséggel szembesülnek.

Utolsó kérdésünkben azt vizsgáltuk, hogy bizonyos eszközök mennyire értékelődtek fel a járvány idején. A legtöbben a saját autó szerepét tartották fontosnak, mivel a legnagyobb lezárások idején nem volt tömegközlekedés (magyar minta esetében a válaszadók 51,4 %-a jelölte be ezt, míg az ukránok 44,1 %-a). Hasonlóan magas értékelést kapott a háztáji kert, valamint a korábbi évek megtakarításai a magyar mintánál (mindkét tényezőre a válaszadók 44 %-a tett jelölést), viszont az ukrán mintában az első esetben 27 %, míg a másodikonál csak 22 %-a. A rokon, baráti segítség a teljes mintánál minden 4 válaszadónál jelent meg (22-26 %).

Összefoglaló

A tanulmány központi célja, hogy a COVID-19 hatásait feltérképezzük Kárpátaljára vonatkozóan. A korábbi tudományos munkáinkban rendszeresen foglalkoztak a megye gazdasági helyzetének bemutatásával, ezzel kapcsolatos gazdasági fejlesztésekkel. Az előző évben pedig a járvány hatásait a helyi magyar KKV szektorra vonatkozóan vizsgáltuk. Ezen alapokon elindulva, látva a területen megnyilvánuló tudományos igényt, úgy döntöttünk, hogy kiszélesítjük a vizsgált célcsoportot a teljes lakosságra, valamint a gazdasági tényezőkön túl a társadalmi helyzetet is vizsgáljuk.

A tanulmány első fele a szakirodalmi feldolgozáson keresztül értékelte a járvány globális, magyarországi és ukrainai tendenciát. Első lépésben a társadalmi vizsgálaton keresztül bemutatásra került az egészségügyi, oktatási, politikai rendszerekben történő rövidtávú változások értékelése a világ különböző országaiban. Valamint a hosszabb távon érvényesülő mentálhigiéniai hatásokat is itt elemeztük. Összességében látható, hogy a pandémia, mint globális kihívás egyforma sokkhatásként érte a világ országait, viszont, hogy kik, hogyan jöttek ki belőle, milyen válaszokat tudtak adni, nagyban befolyásolta az egyes országok fejlettsége, kormányzatok operativitása, a gazdaság tartalékai, amiket át tudtak jobban csoportosítani a védekezésre, valamint a gazdasági mentőcsomagokra.

A gazdasági alfejezetben összevetettük a járvány kezdetekor megfogalmazott makrogazdasági prognózisokat az elmúlt másfél év valós eredményeivel. Látható, hogy bár a 4. hullámban vagyunk, de az oltások fellendülése utáni nyitáskor a legtöbb fejlett ország a visszapatánás lehetőségével élve, az ún. „V” alakú görbét valósította meg. Azok az országok, ahol a gazdaságélénkítésre kevesebb költségvetési forrás volt, valamint a termelő szektorban több vállalat hagyta abba a munkáját, itt kevésbé érvényesült a felzárkózás a járvány előtti időszakhoz.

Jelen tanulmány a saját primőr kutatásunkra tette a hangsúlyt, amivel Kárpátalján főleg a határmenti, magyarok által zömében lakott területeket kívántuk feltérképezni megvizsgálva, hogy a járványnak és az azzal összefüggésben megjelenő korlátozásoknak milyen hatása volt a helyi lakosságra, annak társadalmi, gazdasági helyzetére.

Két kérdőív típus segítségével vizsgáltuk egyrészt az oktatási szférát, majd pedig általánosságban a teljes lakosságot. Az oktatás területén most csak a felsőoktatásra volt lehetőségünk e tanulmány keretében. Két intézményt vizsgálva (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Ungvári Nemzeti Egyetem) egyrészt a hallgatók, másrészt az oktatók véleményét, tapasztalatait vizsgáltuk a távoktatásra való átállásban. Egyik fontos következtetés, hogy a vélemények heterogének, ami azt jelenti, hogy mind a két csoport talált pozitív és negatív elemeket az online oktatásban. Természetesen az értékelés összessége azt mutatja, hogy ezek a csoportok inkább elégedetlenek az új helyzet miatt, de az előzetesen várt értékeléshez képest nem volt jelentősen lesúlytó ez a vélemény. Főleg a diákok esetében volt pozitívabb az oktatókéhoz képest, valamint eltérés jött ki a két felsőoktatási intézmény között is. A későbbiekben érdemes lehet a vizsgálatot megis-

mételni és kiterjeszteni a közoktatásra, ami bizonyára más mintázatokat eredményezne már.

A kérdőíves kutatásunk nagyobb volumenben valósult meg a lakosságnál (n=463), ami nagyrészt a magyar lakossággal lett kitöltve (magyar kérdőív n1=400, ukrán nyelvű kérdőív n2=63). Ennek a felmérésnek is két lába volt: egyrészt vizsgáltuk a társadalmi faktorokat („családi közösségben eltöltött idő”, „háztáji kert, udvar stb. rendbehozása”, „tanulásra, önfelkészítésre fordított idő”, „rokonokra, barátokra fordított idő” és a „lelkiállapot), másrészt pedig a gazdasági tényezőket elemeztük („jövedelmi helyzet”, „vagyon helyzet”, „megtakarítások mértéke”).

A kvalitatív értékelést saját technikával indexáltuk és ezt követően összehasonlítottuk a társadalmi-gazdasági faktorokat a lakossági véleményeken alapulva. Arra a fő következtetésre jutottunk, hogy a társadalmi tényezők esetében magasabb szintű volt az elégedettség (a lelkiállapotra gyakorolt hatást leszámítva átlagosan inkább pozitív hatás érvényesült), míg a gazdasági faktorok esetében szinten minden mintában nagy volt az elégedetlenség (főleg a jövedelmi helyzet visszaesésére és a megtakarítások felélésére volt negatív hatással a pandémia).

A fenti legfontosabb megállapításokon túl több részletes tényező esetében (munkanélküliség, jövedelemforrások stb.) készítettünk értékelést a tanulmányban.

Összefoglalva elmondható tehát, hogy a kutatásunk eredményes volt, amivel elősegítettük főleg a kárpátaljai magyarság helyzetének gyors vizsgálatát a pandémia tükrében. Továbbá lehetőséget teremtettünk arra, hogy értékeljük az etnikai különbségeket is a társadalmi-gazdasági faktorok vonatkozásában.

Irodalomjegyzék

- Czeisler MÉ, Lane RI, Petrosky E, et al. *Mental health, substance use, and suicidal ideation during the COVID-19 pandemic*: United States, June 24–30, 2020. *Morb Mortal Wkly Rep.* 2020; 69: 1049–1057.
DOI:10.15585/mmwr.mm6932a1
- Curto, M., Girardi, N., Lionetto, L., Ciavarella, G. M., Ferracuti, S., & Baldessarini, R. J.: *Systematic review of clozapine cardiotoxicity*. *Current Psychiatry Reports*, 2016/18(7), 1–18. DOI: 10.1007/s11920-016-0704-3
- Ferguson, N., Cummings, D., Fraser, C. et al. *Strategies for mitigating an influenza pandemic*. *Nature* 2006/442, 448–452. <https://www.nature.com/articles/nature04795>
DOI: <https://doi.org/10.1038/nature04795>
- Gwang-Chol Chang–Satoko Yano: *How are countries addressing the Covid-19 challenges in education? A snapshot of policy measures*. UNESCO's Section of Education Policy, 2020.
<https://gemreportunesco.wpcostaging.com/2020/03/24/how-are-countries-addressing-the-covid-19-challenges-in-education-a-snapshot-of-policy-measures/>
- Johns Hopkins CSSE: <https://gisanddata.maps.arcgis.com/apps/dashboards/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>
- KAPICKA, M.—RUPERT, P. (2020): *Labor markets during pandemics*. 2020. UC Santa Barbara. [online]. [2020.08.13]. http://www.covid-19-researchconduit.org/wpcontent/uploads/2020/04/Kapi%C4%8Dka_Rupert_Epid
- MADÁR, I. (2020): *Hoz-e a koronavírus gazdasági válságot?* [online] [2020.08.13]. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200302/hoz-e-a-koronavirusgazdasagi-valsagot-417659>
- MNB (2020) Az MNB koronavírus gazdasági hatásait vizsgáló felmérésének eredményei. [2020.08.13]. <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2020-evi-sajtokozlemenyek/az-mnbkoronavirus-jarvany-gazdasagi-hatasait-vizsgalo-vallalati-felmeresenek-eredmenyei>
- MNB: MNB Inflációs jelentés, (2021. március) <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/inflacios-jelentes/2021-03-25-inflacios-jelentes-2021-marcius>
- Országgyűlés Hivatal Infojegyzet (2017): Rizikómagatartás az iskoláskorúak körében. https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_72_rizikomagatartas_iskolaskoruak.pdf/71bcee18-90fc-44e4-99cb-2bf12467677a
- Osváth P.: *A COVID–19-pandémia mentálhigiénés következményei. Hogyan tudunk felkészülni a pszichodémiás krízisre?* Pécsi Tudományegyetem. 2021. 366–374. <https://akjournals.com/view/journals/650/162/10/article-p366.xml>
DOI: <https://doi.org/10.1556/650.2021.31141>

PORTFOLIO (2020). Ez a koronavírus 5 legsúlyosabb gazdasági hatása Magyarországon és Európában. [online]. [2020.08.13]. Interneten elérhető:

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200323/ez-a-koronavirus-5-legsulyosabbgazdasagi-hatasa-magyarorszagon-es-europaban-421110>

Zalsman G, Stanley B, Szántó K, et al.: *Suicide in the time of COVID-19: review and recommendations*. Arch Suicide Res.; 2020/24. 477–482.

DOI: 10.1080/13811118.2020.1830242

Internetes források:

www.who.int, 2009

<https://www.businesswire.com/news/home/20200403005196/hu/>

<https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/safeguarding-our-lives-and-our-livelihoods-the-imperative-of-our-time#>

Abstract

Prof. dr. Róbert Bacsó–Gábor Pataki: *The impact of COVID-19 on the socio-economic situation in Subcarpathia. (Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, Department of Accounting and Auditing, Berehovo, Ukraine)*

The main aim of the study is to explore the economic impacts of COVID-19 in Subcarpathia.

In the first part of the study the global, Hungarian, and Ukrainian trends of the epidemic are assessed through professional literature processing. As a first step, the evaluation of short-term changes in health, education, and political systems in different countries of the world was presented through social research. In the economic subchapter, we compared the macroeconomic forecasts made at the beginning of the epidemic with the real results of the last year and a half.

The second part of the study is focused on our own primary research, with which we wanted to map the border areas in Subcarpathia, mostly inhabited by Hungarians, examining the impact of the epidemic and related restrictions on the local population and its social and economic situation. With the help of the two types of questionnaires, we examined the educational sphere on the one hand, and the general population in general on the other.

Keywords: COVID-19, Subcarpathia, society, economy, questionnaire research

